

Polonijna Biblioteka Cyfrowa 2017

Wprowadzenie

Termin biblioteka cyfrowa jest obecnie najpowszechniejszym określeniem nowej formy prezentacji zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Ma on jednak burzliwą historię i w dalszym ciągu nie powstała definicja ujmująca wszystkie aspekty zagadnienia i zaakceptowana przez większość środowiska naukowego. Pierwsze rozważania nad terminem określającym „bibliotekę przyszłości” pojawiły się w drugiej połowie XX w.; rozpoczynała się wtedy automatyzacja bibliotek, z czasem na horyzoncie pojawiła się ich komputeryzacja. Cała druga połowa XX w. to tworzenie technicznych i technologicznych podwalin pod świat ICT (*information and communication technologies*), który obecnie determinuje nową rzeczywistość, a jest określany mianem „społeczeństwa informacyjnego”¹, „społeczeństwa sieciowego”² czy „informacjonalistycznej rzeczywistości”³. Od początku lat 80. trwa również dyskusja nad przyszłością bibliotek.

Marcin Werla w artykule *Co to jest biblioteka cyfrowa?* zauważa, iż rozumienie tego terminu zależy od kontekstu, w jakim go rozpatrujemy. Jedną z przytaczanych przez niego definicji, autorstwa Joan M. Reitz, brzmi następująco:

W kontekście bibliotekoznawstwa i informacji naukowej biblioteki cyfrowe definiuje się często w sposób przybliżony do poniższego – biblioteka cyfrowa to biblioteka, w której znacząca większość zgromadzonych zasobów dostępna jest w postaci interpretowalnej masywno, udostępnianej przy pomocy komputerów⁴.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele innych prób zdefiniowania biblioteki cyfrowej. Dla przykładu Władysław Kolasa w *Bibliotece Cyfrowej - wstęp do problematyki* widzi to zagadnienie tak:

Osobiście sędzę, że adekwatnym pojęciem dla bibliotek działających w środowisku internetowym jest pojęcie «biblioteka cyfrowa» [...], która: 1. podobnie jak biblioteka tradycyjna

¹ Termin stworzony przez japońskiego naukowca Tadao Umesao w 1963 r. w ramach rozważań nad ewolucją społeczeństwa pod wpływem technologii informacyjnych. Spopularyzowany został przez jego kolegę Keinichi Koyama w pracy *Wprowadzenie do Teorii Informacji (Introduction to Information Theory)* opublikowanej w języku japońskim w 1968 r. Na ten temat zob. m.in. T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa – Kraków 1999, s. 286.

² Termin autorstwa Manuela Castellsa zdefiniowany w pracy *The Rise of the Network Society*, Oxford 1996.

³ Termin Andrzeja Radomskiego, jednego z pionierów humanistyki cyfrowej w Polsce, sformułowany w pracy *Humanistyka w świecie informacjonalizmu*, Lublin 2014, s. 7-13.

⁴ J.M. Reitz, *Dictionary for Library and Information Science*, Westport – London 2004, cyt. za M. Werla, *Co to jest biblioteka cyfrowa*, Dział Bibliotek Cyfrowych i Platform Wiedzy. Pion usług sieciowych, Poznańskie Centrum Supersieciowo-Komputerowe, [online] <http://dl.psnc.pl/co-to-jest-biblioteka-cyfrowa/> [dostęp 10.06.2017].

opiera się na własnej kolekcji (to różni ją od wirtualnej); 2. zachodzą w niej te same procesy, co w bibliotece tradycyjnej (gromadzenie, opracowanie, udostępnianie), nadto pojawiły się nowe (digitalizacja, zarządzanie prawami autorskimi); 3. jest zorganizowana podobnie jak biblioteka tradycyjna; 4. opiera się na komunikacji mieszanej (elektronicznej i tradycyjnej, z wyraźnym wzrostem znaczenia pracy zdalnej); 5. przedstawicielstwo ma określoną lokalizację (wynika to z uwarunkowań prawnych); 6. usługi i serwisy mogą nie mieć określonej lokalizacji; 7. występują dwie grupy użytkowników: tradycyjni (zarejestrowani) i anonimowi⁵.

Powyższe przykłady odwołują się do funkcji biblioteki tradycyjnej. Widoczne jest to między innymi w doborze słownictwa – takie wyrażenia jak „gromadzenie” i „udostępnianie” jednoznacznie odnoszą się do zadań wszystkich bibliotek, niezależnie od ich formy. Zjawisko biblioteki cyfrowej można badać również od strony technicznej. Przykładem takiego podejścia jest definicja zaproponowana przez Marka Nahotko, w której biblioteki cyfrowe postrzegane są jako „systemy dostarczające spójnego dostępu do wielkich, zorganizowanych zasobów informacji i wiedzy”⁶. Podobny punkt widzenia zaproponowali Daniel Greenstein i Suzanne E. Thorin przedstawiając rozwój bibliotek cyfrowych:

jako proces rozwoju systemów umożliwiających migrację katalogów do formy dostępnej online, przez serwisy usługowe, pomocne w odszukiwaniu i wykorzystaniu materiałów archiwalnych, nagranych dźwięku, grafiki, fotografii oraz innych kolekcji⁷.

Wyżej wymienione charakterystyki są tylko przykładami tego, jak definiowanie omawianego zjawiska jest trudne i w zależności od sposobu analizy problemu przez badaczy może wyglądać odmiennie. Biblioteka cyfrowa rozumiana jest zatem, jako: zbiór dokumentów elektronicznych, usługa czy system, ale mimo wielu różnic można wytypować kilka cech wspólnych najlepiej oddających jej istotę i znaczenie samego terminu „biblioteka cyfrowa”. Jest ona mianowicie dostępna za pośrednictwem np. szerokopasmowego Internetu, zawiera uprzednio opracowane zbiory, zarówno te zdigitalizowane, jak i te pierwotnie cyfrowe potocznie zwane *born digital*, a jej zasoby mogą znajdować się w wielu miejscach jednocześnie. Jednym z głównych zadań bibliotek cyfrowych jest ochrona i udostępnianie dziedzictwa kulturowego i naukowego danej społeczności lub kraju. Warto również zauważyć, że w Polsce najpopularniejszym typem bibliotek cyfrowych są tak zwane biblioteki hybrydowe, czyli takie, które oprócz obecności w Internecie, funkcjonują, jako biblioteki tradycyjne, posiadające własny gmach i księgozbiór w formie papierowej lub na innym analogowym nośniku.

Dynamiczny rozwój technologii, który nastąpił w drugiej połowie XX w., dał bibliotekarzom szereg nowych możliwości. Gwałtowne przemiany społeczne sprawiły, iż chcąc nadążyć za zmieniającym się światem musieli rozpocząć korzystanie z technologii. Digitalizacja oraz sieć WWW pozwoliły na przełamanie dwóch największych barier dostępu do informacji: miejsca i czasu. Do zdigitalizowanej, udostępnionej w sieci publikacji teoretycznie dostęp można uzyskać bez wychodzenia z domu o każdej porze dnia i nocy.

⁵ W. Kolasa, *Biblioteki cyfrowe – wstęp do problematyki*, [online] http://eprints.relis.org/16395/1/kolasa_biblioteki_2009.pdf [dostęp 20.06.2017].

⁶ M. Nahotko, *Cyfrowa najmłodsza siostra bibliotek*, „Konspekt. Pismo Akademii Pedagogicznej w Krakowie” 2004, nr 19, s. 56, [online] <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/publication?id=3846> [dostęp 03.10.2017].

⁷ W pracy *The Digital Library: A Biography. Strategies and Tools for the Digital Library*, Washington, D.C. 2002, cyt. za M. Janiak, *Biblioteka cyfrowa, biblioteka elektroniczna, biblioteka wirtualna*, [w:] *Biblioteki cyfrowe. Praca zbiorowa*, pod red. M. Janiak, M. Krakowskiej, M. Próchnickiej Warszawa 2012, s. 17.

Aby wykorzystać te możliwości przy największych bibliotekach i innych instytucjach kultury gromadzących najcenniejsze zasoby piśmiennictwa powstawać zaczęły pierwsze biblioteki cyfrowe. Pionierami były jednak zawsze ośrodki akademickie. Na fali kryzysu czytelnictwa oraz domniemanego zagrożenia wyparciem książki przez nowe media, problemy - w jaki sposób udostępnić zbiory, aby czytelnicy chętniej korzystali z usług bibliotecznych oraz jak zabezpieczyć ogrom światowego piśmienniczego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, coraz częściej zastanawiały naukowców i pracowników szeroko rozumianych instytucji kultury.

Pierwszym krokiem do utworzenia pierwowzoru biblioteki cyfrowej był Gutenberg Project zapoczątkowany przez Michaela Harta, studenta uniwersytetu w Illinois. Mimo, iż technologie te były dopiero w początkowej fazie rozwoju, w 1971 r. Hart rozpoczął prace nad swoim projektem. Ideą serwisu było udostępnianie wszystkich utworów z domeny publicznej. Początkowo „udostępnianie” polegało na rozsyłaniu materiałów za pomocą poczty elektronicznej w formacie tekstowym. Warto zauważyć, że autor pomysłu jak również grupa wolontariuszy z nim współpracujących tworząc zasób pełnili funkcję kopistów, albowiem wszelkie teksty musieli przepisywać ręcznie. Z tego też powodu w początkowej fazie projekt rozwijał się w wolnym tempie. Według danych przedstawionych przez W. Kolasę w 1989 r., czyli po 18 latach funkcjonowania Projektu Gutenberg, jego zasób liczył zaledwie dziesięć utworów⁸. Momentem przełomowym dla tej inicjatywy był rok 1995, kiedy to zaczęto na większą skalę korzystać z OCR (Optical Character Recognition). Obecnie, jak można przeczytać na stronie Projektu, zasób liczy ponad 54 tysiące tytułów, w tym np. *Dumę i uprzedzenie* Jane Austen czy *Alicję w Krainie Czarów* autorstwa Lewis Carroll⁹.

Fot. 1. Logotypy Projektu Gutenberg. Źródło: Strona internetowa Projektu Gutenberg [online] <https://www.gutenberg.org/> [dostęp 3.12.2017]

Jedną z organizacji, która rozwinęła biblioteki cyfrowe w Europie jest Unia Europejska. W 2000 r. Rada Unii przyjęła program ekonomiczno-społeczny pod nazwą *Strategia Lizbońska*, którego głównym założeniem było stworzenie z Europy konkurencyjnego regionu świata, opartego na wiedzy i osiągnięciu pozycji lidera światowej gospodarki¹⁰. Otworzyło to serię dokumentów i programów mających stymulować kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego. Dostęp do cyfrowych zasobów kultury stanowił w tych programach ważny element. Już w 2001 r. uruchomiono program eContent, którego zadaniem „była pomoc w tworzeniu, wykorzystywaniu i dystrybucji tekstów cyfrowych a także promocja zróżnicowania językowego i kulturowego Europy w sieci”¹¹. Program ten został następnie rozszerzony i kontynuowany w latach 2005-2008 jako eContentplus. Inną inicjatywą były działania mające na celu synchronizację digitalizacji w Europie, znane jako „Założenia

⁸ W. Kolasę, dz. cyt.

⁹ Zob. [gutenberg.org](http://www.gutenberg.org/), [online] <http://www.gutenberg.org/> [dostęp 30.06.17].

¹⁰ A. Wałek, *Biblioteki cyfrowe na platformie dLibra*, Warszawa 2009, s. 34.

¹¹ Tamże.

z Lund”. W ramach realizacji tej inicjatywy w 2002 r. powstały programy MINERVA (Ministerial Network for Valorising Activities in Digitalisation), a następnie MINERVA+, które stworzyły grupę ekspercką specjalistów ze wszystkich krajów członkowskich¹².

Wkład w rozwój bibliotek cyfrowych ma również największa organizacja międzynarodowa reprezentująca interesy bibliotekarzy. IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) już w 1986 r. wprowadziła projekt PAC (Preservation and Conservation), którego celem jest m.in. kształcenie

profesjonalistów w zakresie działań związanych z ochroną dziedzictwa dokumentalnego, zabezpieczanie różnego typu materiałów bibliotecznych oraz podnoszenie publicznej świadomości na ten temat na świecie¹³.

W wymiarze praktycznym w ramach tego projektu prowadzone są również działania digitalizacyjne.

W Polsce, podobnie jak w innych krajach regionu, impulsem do rozpoczęcia szerszych prac były programy i wytyczne Unii Europejskiej. Chcąc wstąpić w struktury Wspólnoty, Polska musiała przygotować plany rozwoju społeczno-gospodarczego dopasowane do standardów UE. Dotyczyły to również polityki w zakresie udostępniania dóbr kultury. Znalazła ona wyraz w „Narodowych Planach Rozwoju” – pierwszy nosił nazwę „Wstępnego Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013”. W ramach tych planów powstał projekt ePolska, wzorowany na inicjatywie Europe. To właśnie w nim określono strategię budowania społeczeństwa informacyjnego w Polsce oraz zwrócono uwagę na zagadnienie funkcjonowania bibliotek w sferze cyfrowej. W ramach tych założeń postulowano utworzenie Polskiej Biblioteki Wirtualnej. Idea ta została zrealizowana poprzez powołanie w grudniu 2002 r. Polskiej Biblioteki Internetowej. Projekt zarządzany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji okazał się przeinwestowany. Przez sześć lat funkcjonowania biblioteki udostępniono w niej zaledwie 36 000 pozycji¹⁴. W 2008 r. Polska Biblioteka Internetowa przekazana została w gestię Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN), które powierzyło prace nad nią Bibliotece Narodowej – obecnie projekt ten znany jest pod nazwą POLONA.

Jednym z pierwszych projektów polskich bibliotek cyfrowych było Elektroniczne Archiwum Skryptów Uczelnianych Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie. Innym przykładem pionierskiej polskiej biblioteki cyfrowej była Skarbnica Literatury Polskiej, założona dzięki inicjatywie Marka Adamca, ówczesnie pracownika Instytutu Filologii Polskiej Wydziału Filologiczno-Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Początkowo dzieła były przepisywane i publikowane w formacie tekstowym. Projekt został zrealizowany we współpracy z UNESCO.

Momentem przełomowym dla rozwoju polskich bibliotek cyfrowych było powołanie przez Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej (WBC), działającej od 2002 r. Jest to pierwsza biblioteka założona na platformie dLibra. Najważniejszą inicjatywą w ramach sieci bibliotek cyfrowych w Polsce jest natomiast Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC). Portal stanowi „bardzo ważny składnik infrastruktury polskich bibliotek cyfrowych”¹⁵, nie będąc jednak biblioteką samą w sobie.

---

¹² Minerva Knowledge Base, [online] <http://www.minervaeurope.org/> [dostęp 05.10.2017].

¹³ A. Wałek, *Biblioteki cyfrowe...* s. 36.

¹⁴ Tamże, s. 42-43.

¹⁵ C. Mazurek, M. Werla, *Federacja Bibliotek Cyfrowych – studium przypadku*, [w:] *Biblioteki cyfrowe...*, s. 449.

Od pojawienia się pierwszej, polskiej biblioteki cyfrowej minęło już prawie 18 lat¹⁶. Rozwój sieci, aplikacji oraz przyrost *big data* sprawia, iż ciężko podać dokładną liczbę bibliotek cyfrowych istniejących w Polsce. Omawiając ich stan obecny warto zwrócić uwagę, iż w ciągu ostatnich lat udało się zrealizować założenia dotyczące bibliotek cyfrowych zawarte w pierwszych strategiach informatyzacji Polski (ePolska). Powstała mianowicie spójna sieć bibliotek, oparta w dużej mierze na oprogramowaniu dLibra, połączona w ramach sieci światłowodowej PIONIER (Polski Internet Optyczny). Dane statystyczne ukazują, iż zakończył się proces tworzenia sieci, natomiast następuje gwałtowny przyrost udostępnianych danych. Większość działań realizowana jest przez PCS (Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe), co zapewnia spójność działań oraz oprogramowania. W ramach sieci powstał agregator metadanych, który zapewnia pełną koordynację jej funkcjonowania oraz stanowi multiwyszukiwarkę, a poprzez współpracę z podobnymi projektami w Europie eksport polskich osiągnięć naukowych na rynek europejski.

Polonijna Biblioteka Cyfrowa – stan na 2017 rok

PBC powstała w 2012 r. w ramach projektu „Współpraca z Polonią i Polakami za granicą” ogłoszonego przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ) w tym samym roku. Biblioteka była i jest finansowana z kilku źródeł na przestrzeni ostatnich pięciu lat, a przede wszystkim z projektów pozyskiwanych z: MKiDN, Senatu RP oraz od bieżącego roku także z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego jako tzw. Specjalistyczne Urządzenie Badawcze. Kustoszem i założycielem Biblioteki jest Dariusz Kuźmina, a administratorem Zdzisław Dobrowolski. Zespół PBC w każdym roku jest tworzony ze względu na kierunki badawcze, które zyskały pozytywną ocenę w konkursach finansujących zachowanie i upowszechnianie polskiego dziedzictwa poza granicami kraju.

Powodem założenia PBC oraz jej głównym celem jest zabezpieczenie oraz udostępnianie zbiorów organizacji zrzeszających polską diasporę na świecie, które nie dysponują środkami na ich digitalizację oraz możliwością ich prezentacji w Internecie. Wartość tych poloników jest bezcenna z punktu widzenia historii Polski oraz dorobku intelektualnego i kulturalnego społeczności emigracyjnych ostatnich dwóch wieków. Działalność PBC stanowi dopełnienie przedsięwzięć największych ośrodków prowadzących digitalizację polskiego dziedzictwa kulturowego. Poprzez współpracę Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii (do 2016 r. Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego) z wieloma instytucjami polonijnymi na całym świecie, w zbiorach PBC znajdują się bezcenne dla historii i nauki polskiej archiwalia, książki, fotografie oraz czasopisma.

Polonijna Biblioteka Cyfrowa jest instytucją unikatową. Zakresu jej zbiorów nie da się scharakteryzować tak łatwo, jak w przypadku większości polskich bibliotek cyfrowych. Misją PBC jest zabezpieczanie oraz udostępnienie poloników posiadanych przez różnego typu organizacje i instytucje polskie i polonijne funkcjonujące na obczyźnie, a także zgromadzone przez kolekcjonerów prywatnych. Według danych MSZ z 2012 r. na świecie istnieje ponad dwa tysiące organizacji zrzeszających polską diasporę¹⁷. Zespół Polonijnej Biblioteki Cyfrowej współpracuje bezpośrednio z ponad dwudziestoma organizacjami polonijnymi na czterech kontynentach.

¹⁶ Stan na 3 IX 2017 r.

¹⁷ *Atlas polskiej obecności za granicą*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, [2012], [online] http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonia/atlas_polskiej_obecnosci_w_swiecie/ [dostęp 28.06.2017].

Działalność Biblioteki ma charakter uniwersalny, a w stosunku do największych ośrodków digitalizujących i udostępniających polskie dziedzictwo kulturowe, takich jak np. POLONA, stanowi istotne uzupełnienie. PBC oferuje bowiem obiekty niedostępne w Bibliotece Narodowej, a stanowiące często ogromnej wagi źródło historyczne dokumentujące losy Polaków poza krajem w XIX i XX w. Przykładem niech będzie kolekcja tygodnika „Orzeł Biały” wydawanego jeszcze w ZSRR przez Armię Polską na Wschodzie¹⁸. Dlatego wartość zbiorów PBC powinno się określić jako bezcenną.

Posługując się typowymi klasyfikacjami stosowanymi do opisu bibliotek cyfrowych, PBC należy uznać za bibliotekę dziedzinową adresowaną do środowiska naukowego oraz pasjonatów. Warto także podkreślić, iż PBC pełni również funkcje o charakterze dydaktycznym. Kadra naukowa realizująca na specjalizacjach magisterskich Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii programy „Dziedzictwo narodowe” i „Polskie instytucje kultury” wykorzystuje bezpośrednio zasoby cyfrowe PBC do prezentacji m.in. historii prasy polskiej na obczyźnie, a co najważniejsze kreuje nowe prace magisterskie podejmujące tę problematykę, w szczególności temat periodyków wydawanych w Ameryce Łacińskiej.

Obecnie zbiory PBC liczą 7537 jednostek podzielonych na trzy główne kategorie: archiwa (522), książki (45), prasa (6928).

Fot. 2. Strona internetowa PBC. Źródło: <http://www.pbc.uw.edu.pl/view/divisions/> [dostęp 10.09.2017].

¹⁸ Tygodnik „Orzeł Biały” ukazał się po raz pierwszy 7 XII 1941 r. jako periodyk polityczny powstających Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR. Wraz z „Armią Andersa” regularnie wydawany przeszedł szlak tej jednostki przez Bliski Wschód aż na Półwysep Apeniński, gdzie publikowano go do rozwiązania Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Następnie tygodnik przekształcono w pismo cywilne, wydając go w Wielkiej Brytanii aż do 1960 r. Z periodykiem związane były najwybitniejsze postacie przedwojennego, a następnie emigracyjnego życia literackiego i politycznego. Wśród twórców oraz bliskich współpracowników można wymienić: Józefa Czapskiego, Juliana Tuwima, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Tadeusza Wittlina, Zofię Herc i Marię Pawlikowską-Jasnorzewską. W szczytowym momencie rozwoju oraz w najważniejszym okresie, w którym decydowały się losy powojennej Polski, „Orzeł Biały” stanowił tygodnik opiniotwórczy dla polskich środowisk wychodźczych, zwłaszcza politycznych i wojskowych, na całym świecie. Zob. O.S. Czarnik, *W drodze do utraconej Itaki. Prasa, książki i czytelnictwo na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940-1942) oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2 Korpusu (1941-1946)*, Warszawa 2012, s. 67-84.

Zdecydowaną większość zbiorów stanowi więc prasa codzienna diaspory polskiej z XX w. Warto podkreślić, iż każdy numer periodyku w obrębie roku traktowany jest jako osobna jednostka/plik, co znacząco wpływa na dane statystyczne dotyczące ilości publikacji dostępnych w PBC. W efekcie w dziale „prasa” użytkownik znaleźć może 32 tytuły prasowe, a ponad 7000 pozycji. Niejednokrotnie czytelnik może natrafić w zbiorze na periodyki-efemerydy. W większości przypadków są to druki, które ukazały się na terytorium Palestyny (najczęściej w Jerozolimie) i związane są z Polską Armią na Wschodzie i instytucjami, organizacjami działającymi w jej otoczeniu. Przykładem niech będzie „Uśmiech: Jednodniówka Szkół Młodszych Ochotniczek” – maszynopis obejmujący aż 190 stron¹⁹, wydany nakładem Szkoły Powszechnej Młodszych Ochotniczek w Jerozolimie w 1946 r. Dokument ten jest jednym z namacalnych śladów działalności kulturalnej polskiej zbiorowości wychodźczej przebywającej na Bliskim Wschodzie w latach 40. XX w.²⁰

Wśród periodyków, które PBC posiada w całości lub prawie w komplecie wymienić należy tygodniki polskich osadników w Brazylii: „Gazetę Polską” oraz „Lud”. Polscy kolonizatorzy zaczęli przybywać do Brazylii już w połowie XIX w. Do wybuchu II wojny światowej kultura, tradycje i język polski były kultywowane i stanowiły podstawę życia społeczności polskiej w tym kraju. Zakładano polskie szkoły, towarzystwa, budowano kościoły. Już w 1892 r. Karol Szulc założył „Gazetę Polską w Brazylii”, pierwsze czasopismo polskie-polonijne w Ameryce Łacińskiej, a od 1920 r. zaczął ukazywać się tygodnik „Lud” adresowany do liczącej wtedy ok. 230 tysięcy społeczności polskiej²¹. To właśnie te dwa periodyki stanowią najliczniejszą część udostępnianych przez PBC skanów. Wśród najważniejszych organów prasowych Polonii w Ameryce Południowej należy wymienić jeszcze argentyński „Głos Polski” – tygodnik ukazujący się nieprzerwanie od 1922 r. do dziś. Przy czym Polonijna Biblioteka Cyfrowa udostępnia jedynie roczniki 1927-1933 oraz 1949-1955 tego tytułu.

Biorąc pod uwagę dużą objętość oraz prawie pełną kompletność należy również wymienić „Les Amis de la Pologne” oraz „Pod Prąd”. Pierwszy periodyk stanowił organ francuskiego towarzystwa noszącego tą samą nazwę (Les Amis de la Pologne – Przyjaciele Polski)²², działającego i publikującego swoje czasopismo w języku francuskim przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego, do czerwca 1940 r.²³ Stanowił on główne źródło informacji o Polsce dla prasy francuskiej. Dla użytkowników PBC dostępne są numery „Les Amis de la Pologne” z lat 1921-1932. Po klęsce Francji granicę szwajcarską przekroczyło ok. 12 000 żołnierzy polskich z 2 Dywizji Strzelców Pieszych i z rozwiązanej 1 Dywizji Grenadierów. Władze kraju Helwetów rozlokowały żołnierzy polskich w obozach internowania, dając im jednocześnie wiele swobód, w tym możliwość podjęcia nauki, m.in. na uniwersytetach. W sprzyjających warunkach w społeczności żołnierskiej rozwinęła się zakrojona na szeroką skalę działalność kulturalna. W 1945 r. dla internowa-

¹⁹ „Uśmiech: Jednodniówka Szkół Młodszych Ochotniczek”, Szkoła Powszechna Młodszych Ochotniczek, [Jerozolima] [1946], [online] <http://www.pbc.uw.edu.pl/516/> [dostęp 28.06.2017].

²⁰ Wraz z „Armią Andersa” w 1942 r. z ZSRR wyszła prawie 100 tys. grupa cywilów. Po dotarciu na Bliski Wschód, dołączyli oni do polskich placówek w Iranie, Iraku i Palestynie rozwijając szeroko zakrojoną działalność edukacyjną i wydawniczą. W szczytowym momencie zasięg oddziaływania wychodźczej produkcji wydawniczej obejmował polskie skupiska na Bliskim Wschodzie, w Nowej Zelandii, Indiach, Meksyku, a po wojnie również w Europie Zachodniej. O. Czarnik, *W drodze...*, s. 90-125.

²¹ M. Żukow-Karczewski, *Polonia zagraniczna w czasach II Rzeczypospolitej*, „Życie Literackie” 1989, nr 33, s. 10-13.

²² Nazwa oryginalna Les Amis de la Pologne.

²³ Pierwszy numer ukazał się w 1919, ostatni w czerwcu 1940 r.; okupacja niemiecka zakończyła wydawanie periodyku.

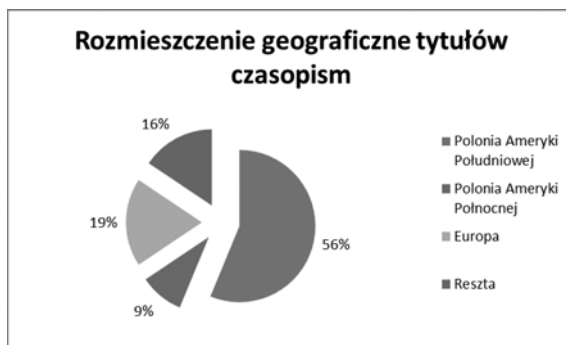
nych nadszedł czas decyzji. Grupa żołnierzy z obozu we Fryburgu rozpoczęła wydawanie dwutygodnika „Pod Prąd” mającego dać odpór propagandzie komunistycznej nawołującej do powrotu do Polski. Dzięki uprzejmości Fundacji „Archivum Helveto-Polonicum” we Fryburgu i jej prezesa Jacka Sygnarskiego, użytkownicy PBC mają dostęp do wszystkich numerów tygodnika, które ukazały się w ciągu pięciu lat jego wydawania.

W zbiorach PBC można znaleźć nie tylko periodyki z pierwszej połowy XX w. Biblioteka udostępnia również polonijną prasę współczesną. „Gazetka Dom Polski” jest organem wydawniczym Stowarzyszenia Rodzin Peruwiańsko-Polskich „Dom Polski”, powstałego w 1983 r. w celu podtrzymywania kultury, obyczajów i tradycji polskiej wśród emigrantów. PBC udostępnia kolekcję „Gazetki” od nr 2 (2006) do 2014 r. Innym przykładem prasy współczesnej są „Wiadomości Polskie”, pismo Polskiego Narodowo-Kulturalnego Centrum „Jedność” na Kubaniu. W zbiorze Biblioteki znajdują się wszystkie 51 numery, które się dotychczas ukazały (2002-2016).

Wykres 1. Źródło: Badania własne autorów przeprowadzone na podstawie danych zaczerpniętych z pbc.uw.edu.pl w dniu 28 VI 2017 r.

Wśród 32 tytułów udostępnianych w PBC aż dziesięć zostało wydanych na terenie Brazylii. Ukazuje to, oczywiście przy podkreśleniu, że Biblioteka posiada zaledwie małą część z wielu periodyków, jak aktywna była polska diaspora w tym kraju. Gdy zestawimy ilość posiadanych tytułów z kontynentami, na których zostały wydane, można zauważyć, że ponad połowa z nich opublikowana została właśnie na terenie Ameryki Łacińskiej.

Wykres 2. Źródło: Badania własne autorów przeprowadzone na podstawie danych zaczerpniętych z pbc.uw.edu.pl w dniu 28 VI 2017 r.

Oczywiście, przede wszystkim rozkład ten ukazuje sieć kontaktów utrzymywanych przez PBC, a w szczególności współpracę zespołu Biblioteki z Krzysztofem Smolaną, który jako wybitny znawca tej części Ameryki w pierwszych latach funkcjonowania PBC brał udział w wielu wyjazdach, podczas których digitalizowano i opracowywano prasę z Ameryki Południowej.

Na uwagę zasługują też periodyki związane z obecnością Armii Polskiej w ZSRR, a później w Iranie, Iraku i Palestynie, a wraz z nią cywilów. Po koniec II wojny światowej Bliski Wschód stał się obok Londynu drugim centrum kulturowo-informacyjnym polskiej, wojennej społeczności wychodźczej. W latach 1941-1946 na terenie Palestyny funkcjonowało wtedy bardzo wiele organizacji i instytucji cywilnych i wojskowych prowadzących działalność wydawniczą. Spośród tych wydawnictw Polonijna Biblioteka Cyfrowa udostępnia między innymi „Skauta: Czasopismo Związku Harcerstwa Polskiego Wschód” wraz z dodatkiem „Zuch”.

Drugą grupę udostępnianych przez Bibliotekę dokumentów stanowią archiwalia. Czytelnicy mogą korzystać z trzech kolekcji świadczących o polskiej obecności w Ameryce Południowej. Najnowsza z nich jest Archiwum OO. Franciszkanów z argentyńskiego Martin Coronado. Dotychczas²⁴ została udostępniona większość spisów inwentarzowych zawartości Archiwum. Zbiór poświęcony jest głównie działalności polskiego duchowieństwa w Argentynie, której początki sięgają XIX w. Dokumenty dostępne są dzięki współpracy z oo. franciszkanami (bernardynami) z Martin Coronado²⁵, obecnie centrum religijnego społeczeństwa polskiej.

Bardzo ciekawą pozycją jest „Archiwum Jamajskie” Józefa Obrębskiego. Jeden z najbardziej zasłużonych polskich etnologów w latach 1946-1948 prowadził z ramienia Londyńskiej Szkoły Ekonomii (London School of Economics) pionierskie badania antropologiczne na Jamajce²⁶. Zmiany polityczne w Polsce po 1945 r. uniemożliwiły naukowcowi powrót do ojczyzny. Ostatecznie, odrzucając liczne propozycje uniwersytetów angielskich, zdecydował się na wyjazd do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Polonijna Biblioteka Cyfrowa udostępnia jego niepublikowane materiały z jedynej badań etnograficznych jakie kiedykolwiek zostały przeprowadzone na Jamajce. Zespół PBC przygotował dla użytkownika również trzy publikacje traktujące o J. Obrębskim i jego studiach oraz jedną autorstwa samego Obrębskiego dotyczącą jego „jamajskich” prac badawczych. Główną część „Archiwum Jamajskiego” stanowią jednak maszynopisy zawierające obserwacje i wnioski uczonego wynikające ze studiów nad dwiema rodzinami zatytułowane *Bull Savannah* i *Warsop*.

Trzecią kolekcję archiwalną stanowią materiały dokumentujące działalność Ignacego Domeyki na rzecz nauki w Chile. Jeden z najsławniejszych polskich geologów i mineralogów, wszechstronnie wykształcony, w czasie studiów jeden z najmłodszych członków Towarzystwa Filomatów, po udziale w Powstaniu Listopadowym wybrał życie na emigracji. Po dotarciu do Francji szybko odciął się od polityki i ponownie zajął się nauką, podejmując studia na najznakomitszych paryskich uczelniach. Po odbyciu kursów na Sorbonie i w Kolegium Francuskim (Collège de France), za namową jednego z mentorów rozpoczął studia górnicze. Już w 1837 r. otrzymał propozycję objęcia stanowiska wykładowcy fizy-

²⁴ Stan na 28 VI 2017 r.

²⁵ PMK w Argentynie, [online] <http://www.maciaszkowo.com.ar/> [dostęp 28.06.2017].

²⁶ A. Kutrzeba-Pojnarowa, *Józef Obrębski*, „Etnografia Polska” 1972, z. 1, s. 111-120, [online] <http://www.pbc.uw.edu.pl/517/> [dostęp 28.06.2017].

ki i chemii, mineralogii i metalurgii na uniwersytecie w Coquimbo w północnym Chile. Na miejscu bardzo szybko zyskał uznanie władz, które skutecznie zabiegały o to, aby pozostał w Chile i wziął udział w reformie szkolnictwa wyższego. W 1846 r. Domeyko wyjechał więc z Coquimbo do Santiago de Chile, gdzie podjął pracę na miejscowym uniwersytecie, od 1867 r. kierując nim przez 16 lat. Oprócz działalności organizacyjnej i dydaktycznej, przeprowadził badania mineralogiczno-geologiczne niemal w całym kraju, tworząc podstawy do eksploatacji złóż mineralnych w Chile²⁷. Polonijna Biblioteka Cyfrowa udostępnia dwie kolekcje listów I. Domeyki do ówczesnego Ministra Edukacji w Chile. Pierwsza, opisana jako „Delegacion Universitaria”, obejmuje korespondencję z lat 1862-1873. Druga – „Universidad de Chile” z lat 1874-1879 – zawiera listy związane z działalnością Domeyki na stanowisku rektora uniwersytetu na rzecz reformy edukacji w Chile. Kolekcje zawierają oczywiście korespondencję w języku hiszpańskim.

Trzecią, wyróżnioną przez redaktorów PBC grupą dokumentów są książki. Wśród 45²⁸ udostępnionych użytkownikom Biblioteki publikacji jest wiele unikatowych pozycji. W większości są to druki wydane poza krajem w pierwszej połowie XX w. Tak jak w przypadku prasy można wyróżnić tutaj kilka charakterystycznych grup. Pierwszą stanowią publikacje wydane przez oficyny polonijne w Ameryce Południowej, bądź książki autorów obcych traktujące o Polonii. W grupie tej można wymienić między innymi *Racjonalną gospodarkę hodowlaną w Paranie. Opracowanie specjalne dla kolonistów* Stanisława Górniaka (Kurytyba 1924), *Szymona Kosyniera: wielkiego bohatera Parańskiego* Józefa Stańczewskiego²⁹, wydającego pod pseudonimem Fredecensis (Kurytyba 1923) czy *Na Amazonce i wschodnim Peru* Mieczysława Bohdana Lepeckiego, opublikowaną w wydawnictwie Książnica-Atlas we Lwowie w 1931 r. Warto zauważyć, że publikacje polskie wydawane na terenie Ameryki Południowej przed II wojną światową ukazywały się w drukarniach „Ludu” i „Świt”, czyli w głównych firmach polonijnych, gdzie tłoczona była również prasa. Wśród druków zwartych pochodzących z Ameryki Południowej znajdują się pozycje traktujące o rolnictwie, religijne oraz kierowane do dzieci³⁰, czy edycje literatury pięknej np. poezji Piotra Sicińskiego *Echo Brazylii: utwory wierszem* (b.m. 1900?). Godne uwagi jest również zainteresowanie w kraju społecznością polską w Brazylii w okresie dwudziestolecia międzywojennego, które odzwierciedlają publikacje *Opis polskich terenów kolonizacyjnych w Peru* M.B. Lepeckiego (Warszawa 1930) czy *Peru* Tomasza Oxińskiego (Warszawa – Poznań 1932).

Drugą, wyróżniającą się grupę stanowią wydawnictwa związane ze stacjonowaniem Armii Polskiej na Bliskim Wschodzie. Można tu wymienić trzy pozycje: *Z polskiej niwy: zbiór pieśni polskich* wydany w opracowaniu Władysława Wargowskiego w Tel-Awivie w 1941 r., *Bajki biało-czerwone* Anatola Krakowieckiego, które ukazały się w 1944 r. dzięki „W Drodze” – jednemu z najważniejszych polskich wydawnictw w Jerozolimie oraz *Śląsk Opolski* Mariana Kamila Dziewanowskiego, opublikowany w 1945 r. „Nakła-

²⁷ H. Sylwestrzak, *Ignacy Domeyko – stulecie zgonu*, „Przegląd Geologiczny” 1989, t. 37, nr 1, s. 5-7.

²⁸ Stan na 2 VII 2017 r.

²⁹ Z. Malczewski, *Józef Stańczewski*, [w:] iPSB, [online] <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-stanczewski> [dostęp 07.10.2017].

³⁰ Np. *Kilka słów o pszczelnictwie* Wojciecha Szukiewiczza (Kurytyba 1916), *Bezdomne. Obrazek sceniczny jednoaktowy z czasów wojny światowej w Polsce dla Teatrzyków Dziecięcych* Władysława Wójcika (Kurytyba 1928), *Katechizm czyli krótki zbiór zasad religii świętej rzymsko-katolickiej do użytku wiernych zamieszkałych w diecezjach stanowiących Prowincję Kościelną Południowo Brazylijską: wydanie urzędowe = Catecismo resumido da doutrina cristã para uso das dioceses da Provincia Ecclesiastica Meridional do Brasil* (Kurytyba 1906).

dem Oddziału Kultury i Prasy 2 Korpusu” w Rzymie. Mimo, iż zbiór zawiera jedynie trzy pozycje, to odzwierciedlają one ważne nurty wydawnicze polskiego wychodźstwa w latach czterdziestych. Pierwsza z nich (śpiewnik) pochodzi z okresu, w którym pierwsze jednostki polskie³¹ pojawiły się w Palestynie. *Bajki...* ukazały się w szczytowym okresie działalności wydawniczej polskich ośrodków w Palestynie. W latach 1944-1946 wydawnictwa palestyńskie zaopatrywały w podręczniki polską diasporę na całym świecie³². Natomiast *Śląsk Opolski* jest publikacją z serii, na którą składały się opracowania wymierzone w działania komunistów polskich w okresie zatwierdzenia przesunięcia granic RP.

Wartą zasygnalizowania jest również współczesna seria Polacy w Rosji, ukazująca się z inicjatywy i pod redakcją Aleksandra Sielickiego. Trzy tomy, które wydano w latach 2007-2009 nakładem Kubańskiego Uniwersytetu Państwowego (Кубанский Государственный Университет) w Krasnodarze, zawierają interesujące opracowania poświęcone dzieciom społeczności polskich żyjących w państwie carów, w ZSRR i w obecnej Rosji. Należy podkreślić, że tomy z tej serii należą do najpoczytniejszych publikacji udostępnianych przez PBC.

Biblioteka zapewnia użytkownikowi także dostęp do publikacji szeroko traktujących problematykę polonijną. Wśród nich można wymienić *Potrzeby informacyjne Polonii* wydane w 2010 r. nakładem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, a zredagowane przez kuratora PBC D. Kuźminę wraz z Iwoną Pugacewicz oraz kolejną publikację zbiorową, tym razem w języku francuskim, *Patrimoine polonaise en France: protection, axes des recherches* wydaną w 2011 r. w tym samym opracowaniu redakcyjnym. Czytelnik może również znaleźć informacje o *Bibliotekach polskich we współczesnym Londynie* (Warszawa 1998) opracowane przez Jadwigę Szmidt oraz zapoznać się z publikacją Jana Skomrowskiego wydaną w Warszawie w 1933 r., a traktującą o kierunkach polskiej emigracji zarobkowej w XIX i na początku XX w.: *Klimat jako jeden z najważniejszych czynników przy wyborze terenów dla polskiego wychodźstwa zamorskiego*.

Omawiając zasób książek oferowany przez PBC wspomnieć należy również o dwóch najstarszych publikacjach. Pierwszą z nich, jest rzadka edycja z 1693 r. *Singularia Qvædam Polonica...* Mikołaja Chwałkowskiego³³. Drugim starodrukiem jest *Prawdziwy Stan Duchowienstwa W Polsce...* Wojciecha Skarszewskiego (Warszawa 1776). Bardzo ciekawą pozycją jest także druk *Voyage en Allemagne et en Pologne, commencé en 1776 par M. de L.S.M.A.S.D.P.* (Paryż 1784). Są to wspomnienia francuskiego szlachcica z podróży do Niemiec i Polski, stanowiące bezcenny materiał dokumentujący postrzeganie Rzeczypospolitej przez obcych w drugiej połowie XVIII w.

Wśród pozycji wydanych we Francji wymienić należy także *O żołnierzu tulaczu* Stefana Żeromskiego, która ukazała się prawdopodobnie w 1946 r. nakładem Księgarni Polskiej w Paryżu oraz dwa sprawozdania z działalności związkowej wydane nakładem Kongresu Polskiej Federacji Górników w Lens w 1953 i 1961 r.³⁴

³¹ Licząca ok. 4000 żołnierzy Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich przybyła do kontrolowanej przez Brytyjczyków Palestyny w czerwcu 1940 r. Zapoczątkowało to działalność polskich organizacji cywilnych w tym kraju, m.in. wydawniczą w pierwszym okresie skierowaną głównie do żołnierzy.

³² O.S. Czarnik, *W drodze...*, s. 98-102.

³³ Schlichtingsheimii: Typis Joannis Christophori Wildii, 1693.

³⁴ F. Szczepaniak, *Raport Moralny (sprawozdanie z działalności syndykalnej)*, [w:] *XII Kongres Sekcji Polskich* [Polskiej Federacji Górników C.F.T.C.]. *Raport moralny*. Lens – dnia 31 maja 1953, 20 s. Materiał powielony; *Sprawozdanie z działalności syndykalnej (Raport moralny)*, [w:] *XVI Kongres Sekcji Polskich* [Polskiej Federacji Górników C.F.T.C.]. Lens – dnia 1, 22 s. Materiał powielony, październik 1961.

Podsumowując, Polonijna Biblioteka Cyfrowa udostępnia szeroki zestaw unikatowych dokumentów wraz z publikacjami wprowadzającymi w tematykę Polonii. Aby ułatwić użytkownikowi prace nad źródłami redaktorzy sięgają również po rozprawy naukowe. Przykładem niech będzie praca magisterska Kamili Natalii Kowalskiej napisana pod kierunkiem Adama Walaszka i obroniona w 2012 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim, a omawiająca *Problemy Polaków skazanych na karę pozbawienia wolności w Ameryce Łacińskiej – na przykładach badań przeprowadzonych w Chile, Peru i Ekwadorze*³⁵. Warto też podkreślić, iż od samego początku PBC udostępnia swoje zbiory w wersjach pełnotekstowych, z możliwością bezpłatnego ich pobrania. Dotarcie do jej zasobów ułatwione jest poprzez współpracę z Federacją Bibliotek Cyfrowych, a za jej pośrednictwem przez Europeanaę.

Mijający rok badań i digitalizacji, które dzięki środkom z MKiDN i Senatu RP były prowadzone w Australii, Brazylii, Izraelu, Meksyku i Nowej Zelandii, powiększył zasoby PBC. Szczególnie cennym nabytkiem jest prawdziwy unikat: *Poland Will Rise Again* – numer specjalny poświęcony Polsce z sierpnia 1942 r. czasopisma „The Theosophist”³⁶ wydawanego przez Theosophical Publishing House (Adyar, Madras). Druk ten został odnaleziony w Meksyku przez zespół w składzie Dorota Pietrkiewicz, Jacek Puchalski i K. Smolana, realizujący zadanie z projektu D. Kuźminy finansowanego przez Senat RP. Według WORLDCAT jedyny egzemplarz na świecie tego numeru „The Theosophist” posiada Biblioteka Uniwersytetu Stanforda (Stanford University Libraries)³⁷.

Nowy unikat w zbiorach PBC zapewne przyczyni się do zwiększenia liczby jej użytkowników. Na przestrzeni pięciu lat liczba pobrań tekstów sięga średnio 5000 miesięcznie i ciągle rośnie. Badania zakończone w 2017 r. pozwolą zespołowi PBC zwiększyć dostępny zasób, jak można przewidywać, do 100 000 jednostek. Umocni to niewątpliwie wysoką pozycję PBC wśród polskich, dziedzinowych bibliotek cyfrowych.

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja zasobów Polonijnej Biblioteki Cyfrowej oraz ukazanie jej znaczenia w sieci bibliotek cyfrowych w Polsce. Powstanie PBC jest wynikiem rewolucji w nauce jaką niesie z sobą rozwój ICT. Dzięki projektowi Polonijnej Biblioteki Cyfrowej badacze z całego świata mają dostęp do unikatowych zbiorów dokumentujących działalność polskiej diaspory. W zasobach Biblioteki znajduje się głównie XX-wieczna prasa społeczności polskiej z Ameryki Południowej jednak można w niej znaleźć dokumenty z każdego zakątka świata. Wiele materiałów ma charakter unikatowy i dostępne są jedynie poprzez PBC.

Słowa kluczowe: biblioteka cyfrowa – digitalizacja – Polonia – kultura – dziedzictwo kulturowe – humanistyka cyfrowa – cyfryzacja – prasa XX wiek – emigracja.

³⁵ Praca powstała na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych w Katedrze Ameryki Łacińskiej Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych, zob. [online] http://www.pbc.uw.edu.pl/206/1/Kowalska_Krakow.pdf [dostęp 07.10.2017].

³⁶ Vol. 62, No. 11, Editor G.S. Arundale.

³⁷ Poland will rise again [1942], [online] <https://searchworks.stanford.edu/?q=271686412> [dostęp 07.10.2017].

Summary

The Digital Library of Polish Diaspora 2017

The aims of the article are: presenting the collection of the Digital Library of Polish Diaspora on the one hand and underlining its significance to the digital-library network in Poland on the other. Thanks to the project researchers from around the world have received an access to unique collections which are the sample of the Polish Diaspora cultural activities. Majority of the collection consists of 20th century press from Latin America however users are also able to find here documents from every corner of the world. Large portion of these documents is uniquely accessible only through the Digital Library of Polish Diaspora.

Key words: digital library – digitalisation – Polish Diaspora – culture – cultural heritage – digital humanities – 20th press – emigration.